

Тетяна Дубас,
заввідділу СІАЗ НБУВ

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ НБУВ (2005–2010)

У статті висвітлюється питання видавничої діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського протягом 2005–2010 рр. Визначається роль бібліотеки у вирішенні завдання комплексної розробки проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформатики, національної бібліографії та біографістики, документознавства й архівознавства. Автор підкреслює особливе значення видавничої діяльності у розкритті науково-дослідної роботи бібліотеки. Розглядаються також перспективи розвитку видавничої діяльності НБУВ як науково-дослідної установи.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, видавнича діяльність, наукова бібліотека, науково-дослідна робота.

Видавнича діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ, Бібліотека) органічно поєднана з основними напрямками наукових досліджень бібліотеки та відображає найважливіші її результати. Визначено чотири пріоритетні напрями, у межах яких виконуються всі науково-дослідні проекти Бібліотеки [8]. Проблеми формування та використання науково-інформаційних ресурсів, інформатизації бібліотек досліджуються Інститутом науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи (директор ін-ту канд. іст. наук О. М. Василенко), Центром формування бібліотечно-інформаційних ресурсів (керівник центру канд. іст. наук Н. В. Стрішенець), Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) (керівник служби д-р іст. наук В. М. Горовий). На створення національної бібліографії України спрямовані дослідження відділу національної бібліографії (заввідділу д-р іст. наук, проф. В. Ю. Омельчук) Інституту науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи. Як національний центр біографічних досліджень НБУВ досягла значних успіхів у дослідженні проблем української біографістики. Так, Інститут біографічних досліджень (директор ін-ту канд. іст. наук В. І. Попик) здійснює наукові дослідження в галузі

теорії і практики національної біографістики; збирає, науково опрацьовує та систематизує біографічні матеріали про видатних діячів української історії і культури. Науково-дослідна робота Інституту рукопису (директор ін-ту чл.-кор. НАН України д-р іст. наук, проф. Л. А. Дубровіна) пов'язана з теоретичною і науково-практичною розробкою проблем писемного джерела в усіх його виявах, властивостях; інститут організовує наукове використання архівного фонду НАН. Інститут архівознавства (директор ін-ту канд. іст. наук Л. М. Яременко) розробляє проблеми архіво- й документознавства, археографії, історії та організації архівної справи за матеріалами, які утворюються в результаті діяльності Національної академії наук, а також організовує наукове використання архівного фонду НАН [7].

Розробляючи в комплексі вищеназвані проблеми, НБУВ завершує їх науковими звітами, монографіями, довідниками, науково-інформаційними виданнями, а також інформаційно-аналітичними та науково-методичними матеріалами. Результати досліджень науковців широко відображаються в наукових працях і статтях. Електронні версії публікацій представлено на сайті НБУВ (www.nbuv.gov.ua).

Для здійснення видавничої діяльності в Бібліотеці створено Науково-видавничий центр, який має власну поліграфічну базу, друкує видання. До його складу входить і відділ наукових видань (редакція журналу «Бібліотечний вісник»). Зі створенням у березні 2009 р. у Службі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади відділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів відбулася активізація й значне поліпшення видавничого процесу в Бібліотеці. Наявність такого структурного підрозділу (у його складі працює редакційна група), а також власної поліграфічної бази надало широкі можливості для значного розвитку видавничої діяльності НБУВ. Зазначимо також, що 2010 р. Науково-видавничий центр Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського став лауреатом Міжнародного конкурсу на кращий науково-видавничий проект «Наукова книга», організований МААН та Радою з книговидання (м. Москва, листопад 2010 р.) [4].

Необхідно наголосити на тому, що в межах виконання «Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки» здійснювалася реалізація основних завдань, серед яких, зокрема, запровадження нових інформаційних технологій для ведення наукової, науково-інформаційної, культурно-просвітницької та видавничої діяльності, загальної координації та науково-методичного забезпечення з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та документознавства, міжнародного

співробітництва у сферах формування, обміну та використання світових бібліотечних ресурсів [9]. Характеризуючи тематику та основні результати науково-дослідних робіт (НДР), які Бібліотека виконувала у 2005–2010 рр. відповідно до плану відомчих досліджень, слід зазначити, що науковцями Бібліотеки здійснювалися дослідження за науковими напрямками: «Формування і використання науково-інформаційних ресурсів. Інформатизація бібліотек»; «Створення національної бібліографії. Українська біографістика»; «Нові технології збереження, консервації та реставрації бібліотечних фондів»; «Вивчення, збереження та видання української історико-культурної спадщини» [5]. Результати досліджень науковців оприлюднено в підготовлених до друку та виданих наукових працях, публікаціях. Практичним втіленням досліджень розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у процесі демократичних перетворень українського суспільства є підготовка Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади інформаційно-аналітичних продуктів. Важливим здобутком досліджень є також публікація монографій.

Незважаючи на те що скорочення бюджетного фінансування у 2010 р. зумовило погіршення комплектування фондів бібліотеки документами на традиційних носіях, зменшило можливості передплати наукової інформації, унеможливило оновлення матеріально-технічної бази, це спонукало Бібліотеку активніше шукати нові шляхи поповнення фонду й накопичення електронних науково-інформаційних та суспільно значущих ресурсів, удосконалювати бібліотечно-інформаційну технологію на основі впровадження системи автоматизації бібліотек «ІРБІС64», розширити асортимент інформаційно-аналітичних та оглядово-прогностичних матеріалів. У 2010 р. НБУВ взяла участь у підготовці та виданні Національної доповіді «Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015», яка продовжила започатковану НАН України у 2009 р. серію щорічних доповідей із ключових проблем соціально-економічного, суспільно-політичного та культурного поступу сучасної України [3].

Слід зазначити, що поряд з традиційними виданнями Бібліотека випускає і електронні.

У рамках проекту, започаткованого Центром комп'ютерних технологій (керівник центру лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки 2008 р., член науково-технічної ради з питань видавничої справи при Державному комітеті телебачення та радіомовлення України канд. техн. наук Л. Й. Костенко) 2003 р., здійснюється формування та поширення на комп'ютерних носіях упорядкованих за галузевою ознакою науково-інформаційних ресурсів провідних бібліотек

України. Галузеві серії містять тематичну картотеку обсягом 350–400 тис. бібліографічних записів і кілька тисяч повнотекстових документів. Отже, виконується передбачувана Державною програмою розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 рр. (розробку Програми здійснено на виконання розпорядження Президента України від 2 грудня 2003 р. № 396 «Про заходи щодо вдосконалення діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського») організація «поточної підготовки та розповсюдження на дисках для лазерних систем зчитування галузевих серій електронних видань «Бібліотека – суспільству», що створюватимуться шляхом обробки новітніх вітчизняних і світових потоків електронної інформації. Цими серіями започатковується нова складова системи наукової комунікації, що з часом стане основною» [1].

Щоквартально здійснювалася підготовка шести таких галузевих серій системи наукових електронних видань «Бібліотека – суспільству»: «Природничі», «Технічні науки», «Суспільні та гуманітарні науки», «Медицина. Медичні науки» (спільно з Національною науковою медичною бібліотекою України), «Аграрні науки» (спільно з Державною науковою сільськогосподарською бібліотекою УААН), «Бібліотечна справа та науково-інформаційна діяльність». Серії містять також фонд повних текстів авторефератів дисертацій обсягом 5–20 тис. документів. На комп'ютерні носії користувачів (переважно, співробітників НАН України та представників наукових бібліотек з усіх регіонів держави) було записано кілька сотень наукових електронних видань, на яких містилося понад 1 млн документів [2]. Також за результатами наукового напрямку було випущено DVD-диск «Наукова спадщина України. Наукові доповіді на засіданнях Президії НАН України. 1970–2001 рр.» на 178 год загального часу звучання.

Практичною реалізацією результатів науково-дослідної роботи Бібліотеки за означений період стало видання монографій, авторефератів дисертацій, періодичних видань (збірників наукових праць, журналів), довідкових, бібліографічних, науково-інформаційних видань, науково-методичних видань та збірників документів. Серйозними здобутками науковців за підсумками досліджень можна вважати видання монографій, однак, слід зауважити, що у 2010 р. порівняно з попереднім роком їх було видано за кількістю на одну книгу менше. Натомість збільшився випуск авторефератів дисертацій, у 2010 р. було захищено на п'ять кандидатських дисертацій більше, ніж у попередньому році. Збірники наукових праць за назвами залишилися незмінними, але обсяг випуску збільшився. Щодо видання журналів, то тут можемо спостерігати збільшення обсягу випуску за останні два роки. Водночас

зменшилася кількість довідкових, бібліографічних, науково-інформаційних видань (див. табл.). Однак таблиця не містить даних щодо випуску науково-інформаційних видань СІАЗу, про які зазначено вище. Зауважимо, що 2009 р. СІАЗ започаткувала видання нових інформаційних продуктів, зокрема: «Політичні технологи та технології» (48 вип.); «Україна в ХХІ ст.: Трансформаційні процеси і нові перспективи» (2 вип.); «Українські інформаційно-аналітичні центри» (14 вип.); «Криза в суспільних вимірах» (38 вип.); «Мониторинг антикризисного законодавства стран СНГ» (5 вип.). Крім того, 2010 р. вийшли перші випуски бюлетеня «Проблеми інформатизації» (19 вип.); «Місцеві вибори» (16 вип.); «Кримсько-татарська тематика у відображенні електронних ЗМІ» (323 вип.); «Українські ЗМІ про корупцію» (4 вип.). З 2011 р. служба розпочала випуск ряду нових інформпродуктів, зокрема: бюлетень оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації «Громадська думка про правотворення» (вийшло 17 вип.); «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» (22 вип. + 2 збірки монографічної літератури з цієї тематики, 7 друк. арк.); «Українсько-російські відносини: досягнення та перспективи співробітництва» (11 вип. + 1 збірка монографічної літератури з цієї тематики, 7 друк. арк.); «Фінансова діяльність уряду у відображенні ЗМІ» (4 вип.); «Діяльність уряду у відгуках зарубіжних експертів» (2 вип.); «На шляху реформування українського суспільства: фінансовий аспект» (2 вип.); «Реакція на прийняття Податкового кодексу у регіонах» (3 вип.). Зважаючи на це, необхідно наголосити, що за останні два роки випуск науково-інформаційних видань Бібліотеки збільшився. Що стосується науково-методичних видань та збірників документів, спостерігаємо зменшення випусків.

Таблиця

Обсяг видавничої діяльності НБУВ за 2005–2010 рр.*

Видання	Кількість, обсяг (обл.-вид. арк.)					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Монографії	4 75,28	5 69,61	2 37,89	7 196,74	7 112,23	6 109,76
Автореферати дисертацій	1 докт. 9 канд. 9,0	8 канд. 7,2	1 докт. 10 канд. 9,9	5 канд. 4,5	2 канд. 1,8	7 канд. 6,3

Продовження табл.

Збірники наукових праць	5 136,09	4 118,69	9 168,68	9 171,38	7 140,53	7 161,97
Журнали	53 441,2	53 437,42	53 435,39	53 408,6	54 412,01	54 413,6
Довідкові, бібліографічні, науково-інформаційні видання	7 108,51	10 157,55	7 131,33	11 199,8	7 147,52	5 119,76
Науково-методичні видання та збірники документів	6 33,68	2 10,62	5 131,74	5 108,17	4 56,02	4 52,32

* За даними сайту НБУВ <http://www.nbuv.gov.ua>

Як бачимо, значне місце належить видавничій діяльності НБУВ, відбувся розвиток науково-дослідної діяльності Бібліотеки в сучасних умовах. Кількість і якість друкованої продукції яскраво демонструє, що Бібліотека є науково-дослідним інститутом у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства. Проте необхідно наголосити на тому, що для виконання масштабних завдань Державною програмою розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 рр. було передбачено зміцнення матеріально-технічної бази Бібліотеки. Підкреслимо, що забезпечення видавничої діяльності потребує модернізації поліграфічної бази та комп'ютерних систем. «Планується, зокрема, щорічна модернізація та придбання 50–70 комп'ютерів з відповідним програмним забезпеченням і периферійними пристроями... Для оснащення редакційно-видавничого комплексу планується придбати систему кольорового друку, нові настільні видавничі системи та оргтехніку для оперативного копіювання. Поряд з розвитком бази для традиційного друку створюватиметься ділянка для тиражування електронних видань на компакт-дисках» [1]. Слід констатувати, що не всі основні завдання означеного періоду виконано. Реалізація завдань у повному обсязі залежала від загальної економічної ситуації в державі. Що зроблено: у 2008 р. матеріально-технічну базу редакційно-видавничого комплексу поповнено друкарськими машинами та оргтехнікою для оперативного копіювання.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, отриму-

ючи мінімальну фінансову підтримку, представляє власні інформаційні продукти, що підготовлені до друку, також і в електронному вигляді. З такими виданнями можна ознайомитися на сайті Бібліотеки. З практичного досвіду роботи автор констатує, що процес підготовки видань до друку рухається в напрямі активної «співпраці» редактора з комп'ютером, проте дуже повільно. Бібліотечні редактори застосовують комп'ютерне редагування (цей процес не передбачає виведення на папір варіантів авторського або видавничого оригіналів), виправляючи текст. При цьому редактор вносить усі виправлення в набраний на комп'ютері авторський оригінал самостійно, і оператор комп'ютерного набору для виконання цих операцій йому не потрібен. Можливо в майбутньому, як зазначає проф. З. В. Партико, виникне новий напрям у спеціалізації редакторів – редактори-конструктори комп'ютерних видань [6, с. 359].

Подальший розвиток видавничої діяльності Бібліотеки в умовах інформатизації українського суспільства потребує модернізації видавничого процесу. Отже, з'являється необхідність оволодіння редактором новими комп'ютерними технологіями опрацювання тексту – це робота редактора з текстовими процесорами (ТП), системами редагування (СР), комп'ютерними словниками, енциклопедіями, базами даних тощо. До того ж для отримання бібліографічних довідок та перевірки правильності цитувань у редактора з'явиться можливість використовувати під час підготовки видань мережу Інтернет. У майбутньому виникне необхідність у сучасних комп'ютерних програмах, що забезпечуватимуть можливість автоматизованого й автоматичного редагування текстів.

Список використаних джерел

1. *Костенко Л. Й.* Презентація Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки та заходів на її виконання [Електронний ресурс] / Леонід Йосипович Костенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/new/04_kiev/kostenko.html. – Назва з екрана.

2. *Костенко Л.* Центр комп'ютерних технологій. Основні результати діяльності у 2005–2010 роках [Електронний ресурс] / Леонід Костенко. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/library/ckt.html>. – Назва з екрана.

3. *Кулаковська Т. Л.* Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про наукову та науково-організаційну діяльність у 2010 році [Електронний ресурс] / Т. Л. Кулаковська. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/library/zv_2010.html.

4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Електронний літопис Бібліотеки. 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/new/2010.html>. – Назва з екрана.

5. *Онищенко О.* Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1993–1998) / *О. Онищенко, В. Попроцька* // *Бібл. вісн.* – 1998. – № 3. – С. 7.

6. *Партико З. В.* Загальне редагування: нормативні основи: навч. посіб. / *З. В. Партико.* – Л. : ВФ Афіша, 2006. – 416 с.

7. *Попроцька В.* Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про наукову та науково-організаційну діяльність у 2005 році [Електронний ресурс] / *В. Попроцька.* – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/library/zv_2005.html. – Назва з екрана.

8. *Попроцкая В. Г.* Научная и издательская деятельность Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского / *В. Г. Попроцкая* // *Вестник БАЕ.* – 2003. – № 1. – С. 60.

9. Про затвердження Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1085 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/04_dprnb.html. – Назва з екрана.